

Göran Greider
Nu när man är död

**En roman
om Cornelis
Vreeswijk**

Albert Bonniers Förlag

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-019919-7

COPYRIGHT © Göran Greider 2024

OMSLAGSFORMGIVNING Kerstin Hanson

OMSLAGSBILD © Hans Gedda

TRYCK ScandBook, EU 2024

Har visor något värde? Nu när man är död?

*Ur »Preliminärt utkast till evt. funderingar
kring mitt framtida testamente«*

Pallen

– Du talar om dig själv som om du vore, som om du såg dig själv med andras ögon – med pressens ögon eller ryktenas ögon, det gör du ibland?

– Ja.

Cornelis intervjuas av Beppe Wolgers i radio

JAG MINNS DEN där pallen som knarrade så förbannat. Men jag kände mig inte nervös när jag väl greppat gitarren. Den lugnade ner mig. Alltid. Jag tyckte alltid att den var som en varm levande varelse som jag kunde klamra mig fast vid och den klamrade sig fast vid mig. Elgitarr prövade jag nog aldrig ens på. Jag slog ju igenom samtidigt som rock- och popvågen kom. Ibland brukade jag skoja och säga att det var jag som var den första svenska rockstjärnan, fullt utrustad med skandaler och fans, fast med en nylonsträngad gitarr. Men elgitarrer är konstiga varelser. Tomma. De har inget inre. Den akustiska nylonsträngade gitarren, med en massa böljande själ i resonanslådan, det var den jag höll i och den som höll i mig.

Faktum var att jag inte kände mycket alls när jag väl hade satt mig på pallen framför micken. Konstigt bara utan någon riktig publik alls. Sedan spelade jag förstås lite teater också, tittade upp med slö och lite arrogant blick för att inte verka angelägen. Men någon skivkarriär hade jag på den tiden aldrig drömt om. Inte senare heller, för den delen. Inte egentligen. Jag ville ha pengarna och royaltyn för plattorna, givetvis, det blev mycket pengar till slut även om det mesta försvann. Men det var mina ord som var det viktiga. Viktigare än musiken på sätt och vis. Själva musiken, melodierna, sjungandet, gitarrspelet – jag hade aldrig tänkt så mycket på det. Musiken bar jag i mig ändå.

När var jag riktigt jävla lycklig? Ibland frågade jag mig det. Jag svarade: När jag omgavs av tre fyra riktigt bra musiker. Jag omgavs förresten inte av dem, de kompade mig inte, jag

smälte ihop med dem och de med mig. Jan Johansson kunde jag höra när som helst när jag slöt ögonen. Han fanns där, inne i mig. Jag minns när jag nåddes av nyheten att han dött i den där bilolyckan; det var bara några år efter att jag släppt min första platta. De sa det på radion. Jag hade precis kommit ut ur duschen när beskedet nådde mig. Det var Ingalill som hade hört det. Jag blev helt tyst. Efter det stod hans piano ändå kvar i mig. Jag hörde det klinka. Klinka – där blev det fel ord. Jan hade ett sätt att nästan bara snudda vid tangenterna och ändå fylla en stor lokal. Ibland var hans pianospel som en underbar doft som spred sig från scenen.

Själv var jag aldrig ens särskilt bra på gitarr. Gitarren var liksom bra på mig. Vi kom bra överens. Den lyssnade på mig. I tonåren hade jag försökt ta till mig någon brevkurs i gitarrspel. Det gav inte mycket. Några ackord lärde jag mig, på en gitarr av plywood. Noter förstod jag mig aldrig på. Jag var autodidakt på gitarren. Inte heller var det så att jag lärde mig av kompisar som spelade. Jag lärde mig att hitta på greppbrädan praktiskt taget helt själv. Alla timmarna på mitt rum, med grammfonen igång. På min allra första platta hörs det: Det är något mellan mig och gitarren. Det går fram att jag har pigga fingrar!

Med tiden blev jag sämre på gitarr. Mycket sämre. Min grabb, Jack, påpekade det. Han hade rätt. Jag kanske slarvade med instrumentet till slut, jag vet inte. Mitt gitarrspel sprang fram ur ensamheten. Överallt hade jag med mig gitarren, även det där halvåret på sjön. Den gitarren blev kvarglömd på skorven jag gick på. Jag fick bara tatueringarna i tumvecket med mig – de tre prickarna – från den resan. När jag senare fick de där fantastiska musikerna omkring mig drog sig fingrarna liksom tillbaka.

Metronomes studio låg på Karlbergsvägen. Jag tror att det var en biograf från början, som gjorts om till studio, och en ganska stor studio. I mina kretsar var Metronome smått legen-

dariskt. I min ägo hade jag åtskilliga jazzplattor som spelats in där. Lars Gullin, Arne Domnérus. De som drev studion och skivbolaget hade dock fattat att detta med jazz nog var på väg ut. Istället hittade man andra genrer. Schlager, svensktopp, och rätt mycket visor. Själv skulle jag snart sitta och skriva en hel del schlagertexter; jag hade så extremt lätt för det där, det gav lite inkomster och faktum är att jag tyckte det var roligt. Anders Burman var och förblev ändå en typisk jazzkille. Han hade kompat Alice Babs på turnéer. Man märkte den på honom, jazzen. Den satt i kroppen på honom.

Det var våren -64. Jag hade taskigt med pengar, hade nyss gift mig med Ingalill. Pluggade på Socialinstitutet och hade några år kvar. Jack var precis född. Vi bodde i en trång tvåa på Svartensgatan. Kanske kunde jag tjäna lite extra på de här låtarna som Fred Åkerström ville ha på sin repertoar. Först ville han faktiskt köpa rättigheterna till mina låtar, en propå som i mina öron inte lät riktigt klok. Jag blev både förvirrad och smickrad. Men jag sa nej. Då bad han mig istället följa med till Metronomestudion för att jag skulle spela upp dem, i hopp om att bolaget skulle satsa på att han själv sjöng in dem. Nya låtar letade han ständigt efter. Ingalill tyckte det var en bra idé, hon hade ju hört när jag plinkat fram låtarna och gillade dem. Men jag kan inte minnas att hon tyckte att de var geniala eller något sådant. Det tyckte ju inte jag heller.

Som sagt: skivkarriär drömde jag definitivt inte om. Jag skrev, det var det jag gjorde. Dikter. Noveller. Ibland dagbok. Synd förresten att de flesta dagböcker jag skrev är borta. Några av dem tror jag försvann när min husbåt sjönk. En hel del av mitt innersta ligger således upplöst i Årstavikens vatten. Medborgare, om ni simmar ut där någon gång så insup molekyler av mitt innersta! Men sådär är det med mina minnen: De är ofta upplösta, och de anländer alltid slumpartat, i fragment. Särskilt nu, när jag ligger i sjuksängen. Ofta minns jag till

exempel både när och exakt var jag läste en viss roman eller en särskild diktbok. Jag minns ljuset över Ferlins *Kejsarens papegoja*, eller cigarettaskan mellan bladen i Ekelöfs *Non Serviam*. Ingen kan väl minnas sitt liv systematiskt? När jag försöker minnas den där provspelningen på Metronome – då bryter också hågkomster från mina sista spelningar fram, då, när jag nästan var slut som artist.

Jag minns att jag försökte vara rätt uppriktig i dagboksnotiserna. Att skriva ner det jag kände var egentligen bara den andra sidan av allt mitt läsande. För framförallt läste jag. Ständigt. Det finns nog inga foton från pressen när jag sitter och läser men jag önskar att det gjorde det. Det var den jag var. Jag läste. Punkt slut. Sen kunde jag vakna till och snabbt klottra ner en sång. Men det kom ju ur det här läsandet. Finns det något foto alls av när jag sitter med näsan i en roman? Det måste det väl göra. Men jag kan inte komma på något just nu. Det var inte vad kvällstidningarna ville ha – den bokslukande trubaduren. De ville se mig i rännstenen utanför krogen.

Eftermiddagarna på biblioteket på Hantverkargatan efter att tiden segat sig fram på realskolans lektioner, det var timmarna som stöpte mig. Timme efter timme satt jag där. Några av bibliotekarierna började till slut att hälsa på mig och undra vad jag var ute efter idag.

Jag undrar om någon har älskat svenska språket så mycket som jag gjort. Det beror på, det har jag till slut, efter mycket funderande kommit fram till, att jag reste genom språket. Jag satt och skakade på en buss genom svenska språket och jag hörde medpassagerarna snacka. Vartenda ord tog jag in. Jag hörde statens och byråkratins ord, jag hörde de gamla poeternas, jag hörde min älskades ord, jag hörde vad vanliga medborgare sa. Som en främling kom jag till det här språket och så såg jag mig omkring och jag reste genom det och jag hade ögon och öron fullständigt vidöppna.

På den tiden såg jag nog hyggligt charmig ut. Den där otro-

liga fetman hade i alla fall börjat rinna av mig. Den hade jag burit på sen barndomen. Jag var löjligt fet en gång i tiden. Gamla familjefoton där man ser hur sanslöst fet jag var som pojke gör ont i mig. Jag blev retad, klart som fan. Både i Holland och Sverige. Inga kläder passade. Jag brukade dra runt i skogen kring torpet vi bodde i på Ekerö, där slapp jag alla blickar. Sen hade jag några år när jag smalnade av även om det sedan gick åt helvete igen med vikten så fort turnerandet började. Men då i sena tonåren märkte jag att en och annan kvinna verkade glo rätt intensivt på mina bruna ögon eller snarare rakt in i dem. På sånt var jag ju länge oförmögen att svara. Jag vek undan med blicken. Jag var blyg. Har i själva verket alltid varit det. Utom på scen, förstås.

Från biblioteket tog jag sen den blåa bussen hem till Ekerö. Jag läste hela vägen. När jag kom hem klagade farsan på att jag släpade hem så förbannat mycket böcker. Vi var så att säga inte riktigt ense om litteraturens fostrande och uppbyggliga betydelse för människans utveckling. Han hade sin företagarsjäl, även om han blev tvungen att jobba som bilmekaniker när vi kom till Sverige. Han hade inget emot det, men det var inte det han drömt om. I hemlandet var han affärsman, här arbetare. Fast han spelade ofta på pianot hemma i Holland, och målade sina tavlor. Det jag fick från honom, det inser jag nu, var den där förmågan att glatt käfta med publiken. Men vad vi bråkade.

Folk läste för lite, det ansåg jag. Själv läste jag möjligen för mycket. Periodvis var det ju det enda jag gjorde – Hemingway, Eliot, Ivar Lo, Pusjkin, Ferlin, de gama romarna, you name it. Allt läste jag. På Sopis skrev jag till och med en inbjudan till Ivar Lo och undrade om han ville komma till någon av våra kvällar på puben och prata. I brevet varnade jag honom för att det nog skulle finnas en och annan jobbig akademikertyp i publiken. Ivar Lo! Jag hade läst många av hans böcker. Boken han skrev om zigenarna fascinerade mig oerhört. Jag får erkänna att jag var lite romantisk kring zigenarna. När någon

rackade ner på Ivar Los reportagebok i en recension blev jag urbota förbannad och skickade in ett genmäle men fick ingen reaktion på det. Ivar Lo svarade vänligt nej på min förfrågan om att komma och prata.

Jag läste. Jag skrev. Det största ögonblicket i mitt liv var nog, när det kommer till kritan, den dikt jag fick publicerad i Dagens Nyheter, i söndagsbilagan. 1962. Jäklar vad jag stolt jag var. Dikten heter »Den förtrollade telefonen«. Den blev till på ett så lustigt vis. Min syrra, Ida, gick i hallen hemma i sin lägenhet och väntade otåligt på att hennes pojkvän skulle ringa. Hon stirrade på telefonen. Den ville aldrig ringa. Liksom telepatiskt försökte hon få den att ringa. Jag stod och tittade på henne, kunde knappt hålla mig för skratt. Hon blängde lite ilsket på mig. Och sen skrev jag telefondikten, rakt av. Det blev mitt officiella inträde i litteraturen. I efterhand putsade jag en smula på den.

Flickans svarta
ringtelefon är förtrollad. Sant.

Då den oförberett häftigt
brännskräller, vrider sig rummet
som syntes det i en buktig spegel, jag försäkrar.

Jag ska inte dra hela mitt förstlingspoem. Men jag var riktigt nöjd med slutet:

Stackars du flicka, du har
bedårat din telefon, den har
svalt dig, du bor i den.

För så är den förtrollad
att allt flyr bort.

Året därpå fick jag in några dikter i Bonniers Litterära Magasin. Jag brevväxlade en del med förlaget om att ge ut en diktsamling. Därefter kom förstås hela artistriet i vägen men till slut fick jag ju ut en fullfjädrad diktsamling, fastän det dröjde nästan tio år innan det blev så.

Det var författare jag så hett åstundade att bli. Visserligen brukade jag säga till folk att jag siktade på att bli journalist. Det hade jag fått från Hemingway. Jag minns en tidig intervju där jag dissade min musik rätt ordentligt, kallade den hemmasnickrad.

Pallen knarrade. Jag vet inte om Anders tänkte på det när jag spelade. Jag tänkte på den som en lös bassträng.

*

Klara kyrkogård. Det var en dag då jag inte åkte hem efter skolan och sittningen på biblioteket. Istället promenerade jag hela vägen till Klara kyrkogård. I handen höll jag Kejsarens papegoja. »Sylvesterstilla. Inga kvistar rörs / i träden.« Så stod det i Ferlins dikt. Han hade alltså stått här, framför Bellmans grav. Man kunde faktiskt inbilla sig att det lilla raspande sus som ändå hördes ur trädkronorna kom från en fjäderpenna.

*

Fred glodde på mig genom glaset i studion. Han hade hört de flesta låtarna förut; jag skulle tro att han till och med provat att sjunga många av dem, fast han aldrig skulle erkänna det. Han påstod att han en gång blivit utslängd från en krogscen när han sjungit »Ballad på en soptipp«. Fred Åkerström. Han hette ju egentligen Bo Gunnar och jag brukade ibland tråka honom och fråga varför han hade börjat kalla sig Fred. Då blev han alltid lika sur. Men det är bra, lugnade jag honom, jag är också pacifist, jag har upplevt kriget som barn och det var inte roligt – varvid han blev ännu surare. När våra vägar

mer och mer skildes åt saknade jag honom, Fred. Även om jag ibland inte fattade varför. Jag hör hans heta starka röst ibland. Jag hör demonerna i honom. De talar med mina egna demoner. När vi satt på något hotellrum under turnén senare med Ann-Louise Hanson och sjöng Bellman i stämmor, då var vi faktiskt rakt igenom lyckliga. Det var han och jag som släpade ut Carl Michael från överklassens boningar och tog honom till folket, där han hör hemma.

Fred och jag hade suttit och hängt rätt länge i väntrummet på Metronome innan vi fick komma in i studion. Några artister höll på med en platta. Sen såg jag att det var Svante Thuresson som gled ut genom dörren. Jag nickade, men jag tror inte han noterade det. Jag brydde mig inte. Svante var en otroligt bra sångare. Han landade lika malplacerat rätt på tonerna som jag. Han borde ha hållit sig till jazzen. En bra trummis var han också.

Egentligen ville jag bara få alltihop överstökat. Fred hade redan året innan spelat in en skiva på Metronome, visor av gamle plåtslagare Ruben Nilsson. Den var okej, fast själv hade jag ganska annorlunda musikpreferenser. När jag nynnade en låt av Georges Brassens för mig själv undrade Fred om det var något nytt jag skrivit, men jag skakade bara på huvudet. Inte heller hade han någon känsla för bluesen. Överhuvudtaget inte! Jag kunde aldrig fatta det. Han kunde se irriterad ut när jag tänjde på en gitarrsträng och lät den klaga och gny och samtidigt tittade på honom med en illmarig blick. Att jag spelade upp »Polaren Per« där på pallen var lite för att jävlas med Fred. Bluesackorden sitter fint i den. Den handlar om en av mina bästa vänner från den tiden, Torgny. Torgny Björk. Herr T. Den mannen var som han var. Vi hade mycket roligt ihop. Historien i sången var sann. Jag töjde på strängarna. Men blues var inte Freds grej.

Och visor – nej, det var inte riktigt min business. Jag uppskattade väl till en början helt enkelt inte den aktade viskonsten

särskilt mycket. Det jag hört lät ibland så urbota – svenskt. Överklassvenskt. Storsvenskt, på något vis. Det var långt från Charlie Parker eller Josh White och lika långt från Georges Brassens. Senare kom jag som bekant snart att se lite annorlunda på det här med visor. Min vaggvisa, den jag skrev till Jack, och som var med på första plattan är sprungen direkt ur Bellman. Det är Bellman, på 1960-talet. Pappan ska till fabriken. Jag skulle kunna prata hur länge som helst om Carl Michael.

Visor: De fick komma till mig, jag kom inte till dem, allra minst till någon stendöd viskonst. Men vi hade roligt på visbåten, Fred och jag och Sid och Git och Skepparn och alla de andra. Viskvällarna på Storken var knökfulla med folk. Jazzen var på väg att slockna, tyvärr, men då, i början av sextiotalet sköljde istället visvågen fram. Fred hade jobbat i garderoben på Storken, sen klev han med besked ut ur garderoben och upp på den lilla scenen. Där hamnade jag sen själv. Men till och med inför själva ordet visa kände jag mig ibland rätt kluven. Min musik var det inte.

Men orden! Det var som att öppna en fantastisk diktsamling när jag hörde vissångarna sjunga. Båten låg förtöjd vid Smedsudden på Kungsholmen. Jag har alltid gillat att vara nära vatten, på vatten, i vatten. Jag är ju uppvuxen vid havet, i en hamnstad.

*

Jag hörde den knarrande pallen. Det gjorde även producen-ten, Anders Burman. Han sa något om det när jag dragit mina låtar – lite mekaniskt kanske, tyckte jag själv när jag var klar – och klev ut ur studion. Jag minns verkligen Anders ansiktsuttryck. Han såg nästan skakad ut. Jag vet inte vad han hade väntat sig. Tanken var ju bara att jag skulle spela upp några av mina låtar för att se om de skulle passa Fred, som alltid letade efter nya sånger. Själv skrev han inte någonting,

knappt alls, fast han borde ha gjort det. Jag fick några gånger se texter och utkast till texter som han hade skrivit och som han knappt vågade visa mig. De rörde mig verkligen. Fred hade haft ett helvete när han växte upp. En arbetarfamilj med långa traditioner av våld:

Nog är jag med tillhygge
sönderslagen inuti, farsan.
Men, inte fullständigt
Du lyckades inte fullständigt
du gjorde ett enda fatalt
misstag – du slog inte
tillräckligt hårt.

Tänk om Fred lyckats göra något av det där till visor. Och sjungit dem som han sjöng »Glimmande nymf«. Men han var nästan illitterat. Han läste inget. För böckerna han såg hemma hos mig och Ingalill såg han rentav rädd ut.

*

Anders var imponerad, eller snarare djupt överraskad, då jag var klar med framförandet. Det märkte jag. Han stirrade på mig. Och han fattade det här med jazz och blues, det skulle jag ju snart förstå. Jag tror inte han lyssnade så värst mycket på vad jag sjöng för texter. Inte till en början i varje fall. Den gamle trummisen hörde rytmer. Min röst var mer som ett rätt fritt saxsolo. Och han hörde väl ett tonfall som han inte hört förut. Vi sa inte så mycket till varandra, då. Senare hade vi verkligen ett tätt förhållande. Han la sig aldrig i, men styrde allt ändå på något konstigt sätt. Synd att vi periodvis blev nästan ovänner. Men det var mitt fel, inte hans.

Jag började med »Ballad på en soptipp«. Fred nickade och såg uppförande på Anders – lyssna nu så får du höra något

du inte hört förut! Sen drog jag min lilla repertoar, tillräckligt många för att det skulle räcka till en provskiva. De flesta av dem hade jag skrivit för ett bra tag sen.

Visst hade jag uppträtt med dem här och var, men aldrig inför någon stor publik. Bäst tyckte jag om att spela låtarna på fester eller hemma hos vänner. Visan om Ann-Katarin den väna, det vill säga visan om Ingalill, den hade jag förstås sjungit för henne. Hon hade okejat den, även om hon skrattade och sa att så värst vän är jag väl inte.

När jag sedan tittade på plattan, både den första provplattan och sen den riktiga LP:n, *Ballader och oförsämldheter*, som jag spelade in en månad senare, insåg jag att det var förvånansvärt mycket Holland i det, mer än man kunde tro, ja mer än vad jag först fattade. »Häst-på-taket-William« byggde på en historia jag hörde som barn. I »Balladen om Fredrik Åkare« – alltså min första ballad om denne specielle herre, inte den där Cecilia Lind är med – är ju farsgubben min med på ett hörn. Jag kan inte säga ordet åkare utan att tänka på IJmuiden och farsans taxifirma. Fredrik själv var en bekant till farsan. Han hälsade ofta på hos oss när vi hade flyttat ut till Lidingö runt -57. Elis hette denne gentleman i verkliga livet. Han var rolig med oss ungar, mina systrar gillade honom också. Bra på dragspel var han till och med. I visan har frun som Fredrik skilt sig från gjort honom till en fattiglapp. Hon hade tagit alla bilarna från honom. Farsan fick också sina bilar konfiskerade under kriget.

Det är fullt möjligt att visan »Tältet«, den om ett frikyrkomöte i det fria, också hade sina holländska rottrådar. Farsan var ju protestant men brydde sig aldrig om religion, medan mamma kom från en katolsk släkt och nog brydde sig mer om Gud. På den tiden i Holland, när de möttes, var det nästan vattentäta skott mellan religionerna. Det var ovanligt att man gifte sig över religionsgränsen. Så nog hade jag ärvt ett ont öga till religion. Gud kunde jag till nöds acceptera, men inte religiösa makter.

Min uppväxt spökade nog alltid, mer än jag hade klart för mig. Jag skrev aldrig på för svenskt medborgarskap. Jag brukade alltid säga att det helt enkelt inte blev av, att det var för mycket papper, för mycket krångel, men helt sant var det inte. Jag hade en motvilja mot det, varför visste jag inte riktigt. Då och då var jag på god väg att skaffa mig det där pappret. Vid ett tillfälle minns jag att jag blev både chockad och ilsken när man på Invandrarverket undrade om jag behärskade det svenska språket. Detta efter att jag slagit igenom som artist och varenda jävel kände till mig.

På inspelningen tog jag med »På grund av emigration«. En billig lägenhet skulle bli ledig på grund av emigration. Jag skrev den förstås till vänner och bekanta när jag skulle resa bort ett tag, hem till Ijmuiden och morsan och släkten. Morsan hade ju bestämt sig för att hon ville flytta hem från Sverige. Hon kände sig ensam här. Det förstod jag först senare. Den visan är rätt rolig. Jag fick till och med in lite om bostadskoerna som alla pratade om på den tiden.

Det var det här med Sverige, fosterlandet, fasterlandet. Min »Ballad på en soptipp« insåg jag väl var tämligen elak mot Sverige. Sverige, början av sextiotalet: Allt skulle röra sig framåt. Det var så kallade rekordår. Man kände det i luften. Ingen fick bråka. Skötsamheten var högsta lag. I alla fall officiellt. På något vis var det väl därför jag kom att tycka så mycket om Norge, Danmark och Finland. Särskilt i Finland fanns något annat kvar som allt det nya aldrig bet på. Kanske kände jag igen mig i minnena av kriget. Plattan jag skrev i Finland tycker jag fortfarande väldigt mycket om. Likadant var det med Norge. Där hade jag alltid en trogen publik. Att komma till Oslo var som att komma hem. Några av mina bästa sånger spelade jag in där. I Norge kunde jag andas. Men Sverige? Jodå, visst var jag väl svensk. Men något skavde. Jag var mer svensktalande än de flesta svenskar, men ändå hörde

jag de svenska orden som från ett angränsande rum, genom en vägg, och det var därför jag lyssnade extra noga.

Rekordår och foton i tidningarna där LO-gubbar och direktörer såg så kärvtänligt på varandra. Samtidigt var det något annat som växte i tiden själv, allt det som skulle sluta i politik, demonstrationer och sexuella revolutioner och till sist alla dessa politiska sekter, vilka jag aldrig var mycket för. En soptipp var i det läget en bra utsiktspunkt. Jag fick rentav in det gamla ordet »törhända« i soptippsballaden, lika främmande i rekordårens Sverige som en prostituerad i Svenska Akademien skulle varit.

Medborgare, ur spår är tiden,
det hävdar jag bestämt.
Törhända ni jagar standard?
Ja, jäklar vilket skämt!
Den varan är såsom såpa
som man häftigt försöker ta.
För var dag blir den bättre
men den blir aldrig bra.

Raden om såpan som man försöker ta i på samma sätt som medborgarna nu skulle börja jaga standard, var jag verkligen nöjd med. Den gav utlopp för en existentiell vantrivsel jag kände med det mesta.

Okej, den där vantrivseln var mycket av ett mode. Ett tag försökte jag nästan att se ut som James Dean. Vantrivsel var coolt. Men attityden rörde samtidigt vid något djupt i mig. Det var inte bara moderiktig existentialistisk filosofi, med svarta polotröjor och allt, som attraherade mig. Något i mig var liksom förutbestämt att vara på tvärs. Jag hade lusläst Colin Wilsons *Outsidern*. Den brittiske litteraturvetarens bok var rätt inne på femtiotalet. Ett tag hade jag ett helt anteckningsblock enbart med avskrifter från den där märkliga boken. Sånär kunde han skriva:

För borgaren är världen i stort sett en ordnad plats och hans upptagenhet av nuet tillåter honom att blunda för dess oroande inslag av irrationalism. För outsidersn är världen inte rationell, inte ordnad. När han hävdar sitt intryck av anarki mot borgarens belåtna accepterande är det inte ett primitivt behov av att räcka lång näsa åt det »respektabla«, utan en oroande känsla av att sanningen till varje pris måste fram om det skall finnas något hopp om ordningens slutliga återställande – och även om något hopp inte finns måste sanningen sägas [...] kaos måste ses i ansiktet.

Jag ville se kaos i ansiktet och ändå behålla distansen, den coola distansen. Och jag var cool, visst var jag det. Åtminstone utåt. Tittade jag in i mig själv såg jag väl dock mest kaos.

Ett världsmedborgarpass hade jag skaffat mig flera år tidigare och det vårdade jag ömt även om man inte hade minsta nytta av det. Att jag så ofta använt mig av det där ordet medborgare och att jag gjort det ganska ironiskt, det kommer delvis från världsmedborgarrörelsen. Världsmedborgaren är som jag ser det den enda sanna medborgaren. När jag sjöng »medborgare« i mina låtar fanns det för det mesta en viss hörbar sarkasm i det.

*

Jag gick av scenen, det fanns inget annat att göra. Det var inte bara det att folkparkspubliken hade vrålat efter Hönan Agda ett antal gånger och jag vägrat sjunga den och fått buanden tillbaka. Den vrålade efter kvällens huvudattraktion, och det var inte jag. Jag var bara förbandet, en härjad gubbe försedd med akustisk gitarr. Det jag försökte säga mellan låtarna dränktes i sorl.

Gotland, jag gillade verkligen Gotland. Där hade jag varit så många gånger, särskilt på Högan inne i Visby. Men Burgsviks folkparkspublik sommaren -86 var nog glad när jag steg av scenen,

som mest bestod av bräder och presenningar, innan mitt program ens var klart. De ville höra ett ösigt rockband som sjöng »Snabbköpskas-sörskan«, förra årets stora hit. Den hade legat på Svensktoppen längre än någon av mina svensktoppshittar. Någon trubadur hade publiken inte tänkt sig, även om jag såg att det fanns en och annan lite äldre i publiken som säkerligen kommit för att höra mig.

Jag ställde mig vid sidan av scenen. Kände jag mig förolämpad, degraderad? Nej. Vid det laget var jag van vid att ofta betraktas som en föredetting. Faktum var att det nästan fanns något lustfyllt i den känslan: Jag hade stigit ut ur tiden själv. Allt kunde jag se från sidan. Och jag hade ändå den här sommarkvällen. Jag hade en folkpark framför mig, omkring mig och jag kunde inte leva utan det.

När bandet drog loss och ett långt gitarrsolo inleddes vinkade jag till mig sångaren. Han stegade bort till mig, jag såg att han nästan verkade skämmas över hur galet allt det här blivit –han och de andra i bandet såg i mig en beundrad farfar men det var inget de kunde göra åt situationen. Publiken har makten. Men jag hade en idé. Han gick med på den. Några nummer senare stövlade jag in på scenen igen, nu utan gitarr, och vi körde en cover på Lennons »Come Together«. Leadsinger Cornelis steppade fram. Bandmedlemmarna stirrade häpet på mig när de märkte att jag också hade en ösig rockröst.

Jag tog i från knäna och uppåt där under sommarhimlarna. Då jublade publiken till slut och de jublade åt mig.

*

En av de sånger jag inte sjöng på den där pallen den där vårdagen var »Saskia«. Den kom med på en platta några år senare och det var bra för då hade jag de där fantastiska musikerna omkring mig, Jan, Rune och Egil. Jag tyckte själv alltid att »Saskia« var en av mina allra bästa sånger. Melodin snodde jag lite från Brassens. Man ska sno. Ingen äger egentligen det här. Allt flyter omkring. Det kommer flytande emot dig, ur radion, ur medeltiden, från antikens Rom – jag hör dig alltid,

käre Catullus! – ingen vet till slut varifrån, och du tar tag i det i flykten. Det dröjde länge innan det gick upp för mig att Taubes »Min älskling du är som en ros« ursprungligen var en dikt av Robert Burns från sjuttonhundratalet och inte vet jag, men det är säkert någon folksång från början. Evert snodde. Bellman snodde. Han snodde melodier från Drottningholmsmusiken och annat. Dylan gjorde likadant. Jag var förstås en beundrare av Dylan, på något sätt kläcktes vi i samma tid, även om han slutade med en elgitarr om halsen. Jag översatte en del av hans sånger, snodde ett och annat – »Till en gammal knarkare«, som jag skrev långt senare, är från början rakt av från Dylan. Året innan jag definitivt hamnade på sjukhus var jag på hans konsert i Stockholm. Jag hörde på honom att han sjöng saker som jag begrep kom långt långt från tiden han själv levde i. En kontakt med det arkaiska, med folkets uråldriga ballader, det hade han, mitt i rockdånet. Jag sökte själv alltid det där arkaiska, eller snarare lät det komma till mig. Man hör det redan på min första platta. Ta »Visa i vinden«. Den är tämligen uråldrig. Att den på plattan hamnade direkt efter »Ballad på en soptipp« fann jag smått fantastiskt. Vad var det för ljuvlig arkeologisk soptipp jag fann den kärleksvisan på?

Och vad var det då som är så lyckat med sången om Saskia? Enklare kunde en text knappast bli. På sätt och vis är den barnsligt enkel. Jag ska berätta om den där sången.

*

På eftermiddagarna brukade jag besöka ett ölkafé nära Mosebacke på Söder, läsa, skriva, ta en öl. Ölkaféer var på den tiden något rätt enastående. De var rena rama persongallerierna. Man kunde sitta och bara glo på folk som kom och gick. Alkisarna och gubbarna såg liksom tidlösa ut. De hade varit med sedan Bellmans dagar. Men de försvann, sopades bort av en ny tid, både gubbarna och ölsjappen. Tro mig, svenska stor-

städer blev så fruktansvärt mycket fattigare när de försvann. Ölkaféerna kunde man nog beskriva som ett slags arbetarklassens egen kulturinrättning. Man klev in på ett ölkafé och där satt så att säga Lasse Lucidor. Man nickade åt honom. Han nickade tillbaka.

Jag läste ofta Ferlin på det där ölkaféet. Ibland satt jag nästan och väntade på att just han livs levande skulle kliva in genom dörren, mager och ranglig rakt ur en kista. Han hade dött några år tidigare. En lite äldre vän på Sopis hade umgåtts en del med honom.

Med Ferlin kände jag valfrändskap. Han kom från en annan tid – jag vet inte vilken – och satt här i stan och skrev sina verser. Han satt här, som vi, med sitt magdeburgerspel. Skuggan från honom fladdrade på väggen bakom honom. Den kunde jag ofta urskilja även bakom mig själv.

Ferlin längtade härifrån. Han besökte oss bara. När jag såg gråsparvar, i synnerhet om de pickade runt på en kyrkogård bland gravstenarna, tänkte jag alltid på Ferlin. Hans karikatyrartade anletsdrag och tunna, rangliga kropp fascinerade mig något oerhört. Och det Gamla Klara som han rörde sig i var dessutom alla svenska outsiders kläkningsanstalt. Det var som att hans ansikte stod vänt mot döden eller precis hade vänt sig bort från det. Ferlin var förresten ingen medborgare, det skulle jag aldrig ha kallat honom. Han hörde hemma någonstans utanför allt det här. Världsmedborgare var han nog. I vart fall medborgare i alla slags tider. Att jag aldrig gjorde någon platta med Ferlindikter är bra underligt egentligen. Torgny tog hand om det till slut. Han gjorde det bra, även om det är för lite död och blues och skugga i hans plattor. Jag skulle ha tolkat Ferlin på mitt sätt. Inga arrangemang. Bara gitarren. Det var förresten den här lilla Ferlindikten som gav mig inspirationen om än inte motivet till »Visa i vinden« :

Vad sökte du i lump och kval,
djupt grävde du dig ner.
Nu joddlar ingen näktergal
kring dina gränder mer.

För övrigt var det, vill jag tro,
en vanlig gråsparv blott.
Man diktar sig till mod och ro
envar efter sitt mått.

På ölkaféet serverade en ung kvinna. Jag brukade titta upp från mina papper och böcker och i smyg studera henne. Det finns en sorts kvinnor som egentligen inte alls kan räknas som vackra, men som ändå har en sällsam, oväntad dragningskraft, särskilt på unga män. Hon var en sådan kvinna. Jag observerade henne. På ena kinden hade hon ett litet misspydande ärr. Det såg ut som om hon försökte vända bort den kinden när hon tog upp beställningarna vid borden. Det fick bara ärret att lysa ännu klarare i halvdunklet. Vad hon hette minns jag inte längre. Hette hon Sara? Jag har glömt. Som jag minns det var det i alla fall ett högst ordinärt namn. Men jag såg henne dag efter dag och verkligen – jag tyckte hon blev vackrare dag för dag. Lite besatt blev jag allt av denna blyga fröken. Pratade med henne gjorde jag mest för att beställa in en öl och en macka, men det hände några gånger att vi hann med en konversation vid bordet. Jag minns att hon var konstintresserad. En del andra stamgäster pratade mer med henne. Som jag minns det var det ingen som var elak mot henne eller så. Snarare fanns det ett visst medlidande där. Med någon man eller pojkvän såg jag henne aldrig. Det var absolut något ensamt och lite sorgset över henne. Tankspritt började jag skriva ner några strofer om henne. Jag gjorde henne vindögad fast hon inte var det.

Plötsligt visste jag att hon hette Saskia. Saskia! Det var namnet på självaste Rembrandts hustru. Saskia van Uylenburgh!

Om henne vet jag sannerligen föga. Men namnet. Vilken klang från svunna tider! Det kan dessutom ha varit så att servitrisen påminde mig dunkelt om någon släkting i barndomen i IJmuiden. Någonstans hade jag också läst att Saskia dog av tuberkulos. Tuberkulos var något jag hört om till leda sedan jag var liten och låg på sjukhus. Och jag satt där och såg på servitrisen i kafédunklet och det var inte så lite av en Rembrandttavla över scenen, fast med fattigare folk. Rembrandt var köpmännens och borgarnas målare.

Låset till sången gick således upp på holländska. Det krävdes en holländsk nyckel för att öppna den. Så var det. Jag skrev Saskia i dörröppningen mellan två språk. Det första rimmet skulle jag tro att en och annan ser som ett nödrim. Det är det inte. Det är som två händer som läggs i varandra, den ena ung, den andra gammal och stel. Jag visste inte ens om ordet pilsnerpang fanns på svenska.

Saskia har ett namn med klang.
Hon jobbar på ett pilsnerpang.
Håller upp öl åt grabbarna.
Gribbarna tycker hon är bra.

De första tre stroferna av sången skrev jag ner på en eftermiddag och resten eftermiddagen därpå. Då hade jag legat på natten och grubblat över vad sången skulle ta för väg. Men det gav sig direkt jag slog mig ner på ölkaféet. Det blev en haltande kärlekssång, kanske en liten ferlinsk hyllning till allt som är vilset i världen. Den näst sista versens sovalkov tror jag han skulle gillat:

Saskia hade sovalkov
och hon var vacker när hon sov.
Och vi var vakna, mer än nog
då hennes väckarklocka slog.

Mitt svenska språk, det som jag erövrat helt och fullt, tyckte jag var både givmilt och kärleksfullt mot mig: »Då hennes väckarklocka slog«, skrev jag. Men en väckarklocka slår inte. Den ringer. Jag lät svunna tider ta sig in i denna väckarklocka så den fick slå istället.

Jag ville men kunde förstås inte visa servitrisen vad jag skrivit. Men jag tyckte min visa omslöt henne, fick henne att lysa. Sen måste hon ha slutat. Jag såg henne aldrig mera. Hon gick väl omkring på samma gator här i Stockholm där jag gick omkring men jag såg henne aldrig mer. Glömde henne gjorde jag aldrig. Varför sjöng jag inte den sången i Metronomestudion? Jag tror det var för att jag snott så pass mycket av melodin.

*

En ensam trubadur på en knarrande pall i en rätt ödslig studio. Det var en artificiell situation. Även om Fred och producenten satt där bakom glaset så var det som om jag sjöng för ingen alls. Eller sjöng jag för mig själv? Kanske var det det jag gjorde hela tiden. Visst älskade jag att språka med publiken på konserterna och viskvällarna. Jag ville ha dem med mig. Men i grunden sjöng jag alltid för mig själv och ingen annan. Non Serviam! Jag tjänade ingen! Ekelöf hade jag ju läst tills ögonen blödde. Det här var vad jag trodde på:

Jag är en främling i detta land
men detta land är ingen främling i mig!
Jag är inte hemma i detta land
men detta land betar sig som hemma i mig!

Jag har av ett blod som aldrig kan spädas
i mina ådror ett dricksglas fullt!
Och alltid skall juden, lappen, konstnären i mig
söka sin blodsfrändskap: forska i skriften

göra en omväg kring seiten i ödemarken
i ordlös vördnad för någonting bortglömt
jojka mot vinden: Vilde! Neger! –
stångas och klaga mot stenen: Jude! Neger! –
utanför lagen och under lagen:
fången i deras, de vitas, och ändå
– lovad vare min lag! – i min!

Jo, nu minns jag att Anders Burman muttrade något om den där knarrande pallen efteråt. Men provspelningen hade gått på en timme och det lät på honom som att han ändå inte ville ta om något. Fred såg olycklig ut. När han såg och hörde mig sjunga var det nog första gången som han på allvar tog in detta faktum att jag var en artist. Och jag behöll ju visorna och gav dem inte till honom. Kanske var det sittande på den där pallen som jag själv riktigt fattade att jag var en artist.

Vi steg ut på gatan och vi sa ovanligt lite till varandra.

*

När plattan kom ut på sommaren var jag bortrest utomlands. Att den började sälja så bra hade allra minst jag väntat mig och heller inte Ingalill. Vi hade stuckit till Holland på semester, bott hos morsan och farsan, jag, Ingalill och lille Jack. Inga omkostnader utom resan. Sen kom vi hem mitt i sommaren, det var väl juli. Vi var luspanka, hade inte ens pengar till spår-vagn hem till Svartensgatan. Så vi promenerade genom stan. Det var sommar, det var fint, varmt, en härlig dag. Någonstans gick vi förbi en bok- och skivhandel. Jag kastade ett öga på skyltfönstret för att se om någon intressant bok hade kommit. Vad skådade jag där? En stor handskriven skylt på bästa plats där det stod:

UTSÅLD!

Kommer inte förrän efter industri-
semesterns slut.

Och så skivomslaget till *Ballader och oförskämdheter* upptejpat på insidan av glaset. Vad i helvete nu då, tänkte jag. När vi kom hem ringde jag skivbolaget på momangen. Och så var det: Plattan gick som smör. Ingalill och jag omfamnade varann. De första tvåtusén exen försvann direkt. Sen blev det en del larvigt krångel med radion på grund av texterna, som ansågs både hädiska och promiskuösa.

Jag funderade på inspelningen jag gjort. Jag mindes knarandet. Men den våren, rentav på den pallen, blev jag till som artist.